

prof. dr ir C. T. de Wit

INTERNATIONAAL LANDBOUW-
ONDERZOEK VOOR
ONTWIKKELINGSLANDEN IN
PERSPECTIEF

**INTERNATIONAAL LANDBOUWONDERZOEK VOOR
ONTWIKKELINGSLANDEN IN PERSPECTIEF**

Voordracht

gehouden op 17 februari 1989

door

prof. dr ir C.T. de Wit

bij zijn afscheid als buitengewoon hoogleraar
in de Theoretische Teeltkunde
aan de Landbouwniversiteit
Wageningen

Dames en Heren,

U kent het beeld van een in stoffig zand zittend zwartje met een van honger gezwollen buikje, dat ongehinderd door de over zijn gezicht lopende vliegen met grote verbaasogen in de camera blikte. Dit soort beelden van honger en gebrek zijn nodig om onze giften op peil te houden aan organisaties die vaak met grote inzet hun bijdrage leveren aan het lenigen van acute noden.

Zij maken echter ook dat wij de derde wereld zijn gaan zien als een wereld die wordt gekenmerkt door stagnatie en gebrek aan dynamiek en zo is veroordeeld tot een blijvende afhankelijkheid van onze van verandering bruisende eerste wereld. Dit is een vertekend beeld. In sommige landen stagneert de ontwikkeling inderdaad, maar veel landen hebben in de afgelopen jaren een basis gelegd voor ontplooiing en groei en sommige hebben een niveau van welvaart bereikt dat vergelijkbaar is met dat van ons in de jaren vijftig.

In tegenstelling tot wat we toen verwachtten, is de dokter niet in staat gebleken vooruit te hollen op de landbouwkundige. En dit niet omdat de wet van Malthus ten lange leste werd bewaarheid, maar omdat de landbouwproductie de sterk toenemende vraag naar voedsel heeft bijgehouden.

Ondanks de verdriedubbeling van de bevolking in de ontwikkelingslanden, zijn mondiale voedseltekorten voorkomen en hongersnoden in aantal en omvang verminderd. Deze zijn beperkt gebleven tot gebieden die onder druk staan van oorlog of natuurramp, zoals nu in Soedan, of blootstonden aan instabiliteit en politiek avonturisme, zoals in China tijdens "de grote sprong voorwaarts" aan het eind van de jaren vijftig.

Zelfs een land als Bangladesh, dat in het begin van de jaren zeventig te maken had met massale voedseltekorten, is met recordopbrengsten van zowel rijst als tarwe vrijwel zelfvoorzienend geworden. Dat de catastrofale overstromingen van afgelopen zomer niet zijn uitgemond in grote voedselhulpacties, is een aanwijzing dat het land een opmerkelijke veerkracht heeft opgebouwd.

Het landbouwkundig onderzoek heeft veel bijgedragen aan deze onverwacht gunstige ontwikkelingen van na de oorlog. In de tweede helft van de jaren vijftig werd duidelijk dat de landbouwkundige technieken die ontwikkeld waren in gematigde gebieden, ook in de tropen onmisbaar waren, maar dat pogingen om de zo noodzakelijke snelle overdracht te bewerkstelligen zonder doelgericht onderzoek in de tropen zèlf tot mislukking zouden zijn gedoemd. De Rockefeller en

Ford Foundations bleken de middelen en de flexibiliteit te hebben om de nodige vaart achter dit onderzoek te zetten. Mede voortbouwend op werk uit het koloniale tijdperk, slaagden de door hen gefinancierde instituten erin om in verrassend korte tijd in Azië, in delen van Latijns Amerika en hier en daar in Afrika een verandering op gang te brengen die bekend is geworden onder de naam "de groene revolutie". Nu, twintig jaar later, staat vast dat deze revolutie wat betreft de voedselproductie de noodzakelijke keer ten goede inderdaad heeft bewerkstelligd, maar ook, zoals elke revolutie, een deel van haar kinderen heeft verslonden in het opgeroepen proces van snelle verandering.

Al spoedig bleek de noodzakelijke onderzoekinspanning de Foundations boven het hoofd te groeien. Dit maakte dat in het begin van de jaren zeventig de Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO), het Ontwikkelingsfonds van de Verenigde Naties (UNDP), de Wereldbank en een aantal donorlanden zich verenigden in de zogenoemde "Consultative Group for International Agricultural Research", de CGIAR. In de expansieve jaren zeventig is deze organisatie uitgegroeid tot een internationaal onderzoekstelsel waar dertien autonome instituten samen met een dertigtal donorlanden de verantwoordelijkheid delen voor een onderzoeksbudget van vierhonderdvijftig miljoen gulden per jaar. De groep wordt geadviseerd door een onafhankelijke

Technische Advies Commissie, waarvan de adviezen ge-
waardeerd mogen worden, maar niet altijd worden opge-
volgd. Er zijn twee redenen die mij hebben verleid tot het
voorbereiden van de voordracht van vandaag. In de eerste
plaats mijn betrokkenheid bij deze Technische Advies
Commissie en in de tweede plaats het verzoek van het
College van Bestuur om in de komende jaren nog enig
onderwijs te verzorgen over het internationale onderzoek
ten behoeve van ontwikkelingslanden. Een positiebepaling
die discussie uit kan lokken, is dan nooit weg.

Ondanks zijn spectaculaire groei beslaat dit internationaal
onderzoek minder dan 5 procent van het totale landbouw-
onderzoek in ontwikkelingslanden. Dit komt omdat gedu-
rende de laatste 25 jaar de nationale landbouwkundige on-
derzoekorganisaties evenzo aanzienlijk zijn gegroeid. Afrika
vormt hierop geen uitzondering. Tezeldertijd is in Azië en
Latijns Amerika de doeltreffendheid van het onderzoek ver-
beterd door het onderzoekbeheer over te dragen aan
instituten die op enige afstand van de overheid en haar
departementen van landbouw functioneren en waarin de
onderzoekers zelf bijdragen aan beleid en beheer. Dit is
niet het geval in Afrika. In tegendeel zelfs. Hier staat de
veelheid van bilaterale onderzoekprojecten waarin de do-
norlanden en hun uitvoerders eigen stokpaardjes berijden,
de mogelijkheid om een nationaal onderzoekbeleid te ont-

wikkelen in de weg. Dit is géén pleidooi om deze bilaterale hulp te staken, maar wèl een pleidooi om deze zo te besteden dat de onderzoekssystemen van de landen zelf worden versterkt in plaats van in de wielen gereden.

Vooraf binnen een netwerk van sterke nationale onderzoek-organisaties kan het internationaal landbouwkundig onderzoek een onmisbare innoverende en complementaire rol vervullen. De programmering dient zich dan te richten op problemen die de grenzen van de afzonderlijke landen overschrijden en dient zich te laten leiden door zowel wetenschappelijke mogelijkheden als door problemen zoals deze worden onderkend op nationaal niveau. Het internationaal onderzoek kan alleen blijvend functioneren op enige afstand van de politiek en daarmee van de dagelijkse zorgen van de boer. Dit hoeft geen probleem te zijn wanneer de invloed vanuit de ontwikkelingslanden op bestuur, beheer en uitvoering wordt vergroot ten koste van de donors en hun zaakwaarnemers. Maar hiervoor dreigt te gelden wat Wim Kan indertijd al zei over de koloniën: deze horen pas onafhankelijk te worden wanneer wij er rijp voor zijn. Wanneer de bakens echter tijdig worden verzet, zie ik een blijvende rol voor multilateraal internationaal onderzoek ten behoeve van de landbouw in ontwikkelingslanden weggelegd.

Niet gepromoveerde afgestudeerden van Nederlandse universiteiten zullen bij dit onderzoek geen rol van betekenis

vervullen, omdat onze vierjarige universitaire opleiding in het internationaal circuit van onderzoek niet hoger zal worden aangeslagen dan een opleiding op bachelorniveau. De landbouwuniversiteit zal er daarom goed aan doen, onderwijs en onderzoek zo in te richten en de geldstromen zo te leiden dat voor de goede student promotie regel wordt. Wanneer dit niet gebeurt, zullen de huidige pogingen tot internationalisatie van het onderwijs ook nog eens doodlopen op gebrek aan docenten die voldoende buitenlandse ervaring hebben met onderzoek van niveau.

Dat zou jammer zijn, want de ontwikkelingen zijn zo dat er voorlopig genoeg te doen blijft. Ten eerste is er de toename van het aantal mensen. Gegeven de jeugd van de bevolking, gaat deze voorlopig door, ook in landen die zich inspinnen hier wat aan te doen. Ten tweede is er de verstedelijking die in het begin van de volgende eeuw in veel ontwikkelingslanden de 50 procentsgrens zal passeren. En ten derde is er de groei van inkomen en aspiratieniveau, die zich uit in een Westerse manier van leven en een niet te stuiten behoefte aan consumptiegoederen waar wij zelf ook zo op zijn gesteld, zoals auto's, bromfietsen, transistorradio's en brood en vlees al dan niet in de vorm van hamburgers.

Voor de landbouw brengt dit met zich mee dat de produktie wat hoeveelheid betreft, aanzienlijk dient uit te stijgen bo-

ven het niveau dat nodig is om te voorzien in de behoefte van het platteland en wat samenstelling betreft, aangepast dient te worden aan de vraag van een stedelijke bevolking. Dit voedsel moet dan ook nog goedkoop zijn om een bijdrage te leveren aan de bestrijding van honger door armoede. Een dergelijke ontwikkeling is alleen mogelijk wanneer het niet landbouwende deel van de bevolking de produktiemiddelen voortbrengt die de landbouw nodig heeft voor verhoging van de produktiviteit van arbeid en grond en wanneer de economische verhoudingen zo zijn dat een zichzelf versterkende wisselwerking tussen de landbouw en de overige sectoren van de economie op gang komt.

Voor een pastorale ontwikkeling van eenvoud en zelfvoorziening die de boze wereld op een afstand houdt, ontbreekt het zowel aan politiek draagvlak als aan natuurlijke hulpbronnen. Aan de andere kant is vooral in Afrika gebleken dat een politiek die zich richt op de ontwikkeling van de stedelijke samenleving bij verwaarlozing van het platteland, doodloopt op toenemende import van landbouwprodukten, toenemende problemen bij de afzet van industriële goederen die niet aan de smaak en kwaliteitseisen van het rijke westen voldoen en toenemende buitenlandse schuld. In ieder land zullen stad en ommeland -om het op zijn Gronings te zeggen- het samen moeten waarmaken dat de vraag naar landbouwprodukten naar aard en kwantiteit wordt bijge-

houden door de produktie. Elk onderzoekbeleid dat aan het bovenstaande voorbijgaat, is gedoemd achter de ontwikkelingen aan te strompelen.

Uit het agro-ecologisch onderzoek van de laatste twintig jaar is gebleken dat in verreweg de meeste landen voldoende gebieden voorkomen waar grond en klimaat zo zijn dat met inzet van externe produktiemiddelen een produktieve landbouw mogelijk is, zonder dat verdere aanslagen worden gepleegd op fragile ecosystemen. Dit geldt ook voor Afrika, al is daar de toename van de landbouwproduktie tot nu toe sterk achtergebleven bij die in Azië. Maar zoals het onmogelijk was de technische ontwikkelingen in de Westerse wereld zonder meer over te dragen op de geïrrigeerde gebieden in Azië, zo is het onmogelijk de technische ontwikkelingen in Azië en Latijns Amerika zonder doelgerichte onderzoekinspanningen over te dragen op de regenafhankelijke landbouw in de tropische regengebieden en de savannes van Afrika.

Er zijn hiervoor goede redenen aan te geven. Het zijn andere gewassen dan rijst en tarwe die aan meer produktieve groeiomstandigheden dan de huidige moeten worden aangepast. Deze gewassen zijn weliswaar geschikt voor consumptie op het platteland, maar vragen, zoals bijvoorbeeld cassave, nieuwe methoden van conservering, opslag

of bewerking om bruikbaar te zijn voor een stedelijke bevolking. Een tweede reden is de ontwikkeling van landbouwsystemen die een grotere produktiviteit van grond en arbeid mogelijk maken dan de traditionele systemen. In deze nieuwe landbouwsystemen is vee een noodzakelijke component voor het leveren van trekkracht en is een doorlopende grondbedekking nodig om de altijd op de loer liggende erosie van grond door wind en water binnen de perken te houden. Daarenboven dienen deze systemen een doeltreffend gebruik van kunstmest en organische mest mogelijk te maken. Ook dient bij de beheersing van ziekten, plagen en onkruiden nog veel lering te worden getrokken uit de soms desastreuze fouten die elders zijn gemaakt. En tenslotte moet worden bedacht dat de snelle verstedelijking met zich mee kan brengen dat er in sommige gebieden en perioden van het jaar een tekort aan werkkracht is dat alleen opgevangen kan worden met werktuigen en machines.

Langs deze lijnen zijn ook voor de tropen en subtropen re- genafhankelijke landbouwsystemen te ontwikkelen die kunnen voldoen aan de stijgende vraag zonder het produktievermogen van de grond aan te tasten, zodat zij ook op de langere duur vol te houden zijn. Hierbij lopen de belangen van de boer en van degenen die zich zorgen maken over de aantasting van het natuurlijk milieu parallel. Er is echter nog een grote kloof tussen wat in beginsel kan en wat in werkelijkheid gebeurt. De internationale instituten zijn in een

positie om in samenwerking met de nationale instituties voor onderzoek en ontwikkeling een belangrijke bijdrage aan de overbrugging van deze kloof te leveren.

Omdat er geëxporteerd zal moeten worden om import voor produktie en consumptie te betalen, zal meer aandacht moeten worden besteed aan het inpassen van handelsgewassen in de landbouwsystemen en aan het scheppen van economische verhoudingen die dit de moeite waard maken voor de boer. De rijke landen vertonen echter een ontstellend gebrek aan bereidheid hun egocentrische handelspolitiek ten gunste van de ontwikkelingslanden te hervormen.

De schaarste aan vreemde valuta en besparingen en de noodzaak van doeltreffend gebruik van schaarse produktiemiddelen, maken het voor ontwikkelingslanden noodzakelijk vooral die gebieden die agro-ecologisch en infrastructuureel toch al beter zijn bedeed tot verdere ontwikkeling te brengen. Daarbij dient onder veel omstandigheden te worden aangestuurd op arbeidsintensieve familiebedrijven met een omvang die ook op de duur levensvatbaarheid waarborgt. Zaaizaad, kunstmest en veel andere produktiemiddelen zijn in kleine porties verhandelbaar, zodat in gebieden waar de toepassing van nieuwe technieken aantrekkelijk is, de kleinere bedrijven na enige aarzeling de

grotere volgen. Toch biedt dit op de duur geen soelaas voor de kleine boer omdat hij ondanks stijgende opbrengsten zijn inkomen niet op peil kan houden. Hij komt klem te zitten tussen dalende prijzen voor zijn produkten en een stijgend algemeen niveau van welvaart.

Een beleid dat zich niettemin richt op het voortbestaan van te kleine bedoeningen, spant het paard achter de wagen omdat het de middelen wegzuigt voor het scheppen van blijvende werkgelegenheid. Een belangrijke taak van het beleidgerichte internationale onderzoek is daarom het zichtbaar maken van mogelijkheden tot streekontwikkeling door het verbeteren van de infrastructuur en het bevorderen van industriële bedrijvigheid en dienstverlening. Deze streekontwikkeling dient in eerste instantie aan te sluiten bij de landbouw, maar moet op de duur een eigen dynamiek krijgen. Dit kan uitlopen op een verspreide stedelijke ontwikkeling en zo een dam opwerpen tegen de uit de hand lopende groei van megasteden.

De expliciete erkenning van de noodzaak om in de eerste plaats die gebieden te ontwikkelen die toch al goed zijn beedeeld, houdt de impliciete erkenning in van het bestaan van gebieden die in ontwikkeling achterblijven. Het gaat hier om een relatief onderscheid: wat in het ene land niet mee kan komen, kan in het andere land nodig zijn om de landbouw-

produktie op peil te houden. In sommige gevallen kunnen in eerste instantie marginale gebieden over de drempel worden getild door het treffen van relatief eenvoudige maatregelen, zoals het op peil brengen van de zuurgraad van de grond of het toedienen van micro-nutriënten. In andere gevallen zijn verdergaande investeringen nodig, zoals voor terrasserings- of irrigatie. Vergelijkend, internationaal agro-ecologisch onderzoek kan veel bijdragen aan een snelle en doeltreffende evaluatie van mogelijkheden. Er blijven echter altijd gebieden bestaan waar het treffen van structurele verbeteringen de kosten niet rechtvaardigt, omdat ook dan het niveau van produktie te laag, het risico te hoog en het gebruik van externe produktiemiddelen te weinig doeltreffend zou zijn. De problemen van deze marginale gebieden worden nog verscherpt wanneer door ontwikkelingen elders in het land de prijzen van landbouwprodukten onder druk komen te staan.

In het verleden is hier meestal op gereageerd met weg te trekken. Soms naar landbouwkundig meer belovende gebieden, maar ook naar grote steden. Daar wordt dan de kans op slagen hoger gewaardeerd dan een uitzichtloos bestaan in eigen streek. Voor de overblijvende bevolking schiet er weinig anders over dan de beperkte produktieve mogelijkheden op langere termijn op te offeren aan de noodzaak op korte termijn een karig bestaan te vinden. Deze over-

exploitatie uit armoede vormt één van de meest ernstige bedreigingen van het natuurlijk milieu in ontwikkelingslanden.

Sommige donors dringen erop aan dat het onderzoek zich meer richt op deze slecht bedeelde gebieden en de internationale instituten vertonen een grote bereidheid hierin mee te gaan. Er dient echter wel te worden bedacht dat veel problemen in deze gebieden wel groter zijn, maar niet anders dan de problemen in gebieden die beter af zijn. Dit maakt dat landbouwonderzoek dat speciaal bedoeld is voor slecht bedeelde gebieden, ook elders ruime toepassing kan vinden. Men moet zich daarom geen rooskleurige voorstelling maken van de bijdrage van onderzoek aan het verminderen van achterstanden. Structurele oplossingen voor slecht bedeelde gebieden vragen inspanningen, die ver uitgaan boven hier en daar wat onderzoek als aflaat, maar van de collectieve inzet die hiervoor nodig is, zal wel niet veel terecht komen. Immers, zelfs rijke landen blijken hun eigen achtergebleven gebieden te verwaarlozen en dit al helemaal onder invloed van het neo-conservatisme van de jaren tachtig.

In het algemeen valt er wat de verdeling van inkomen, kennis en macht aangaat, weinig meer te leren van onze wat versleten, 19e-eeuwse politieke ideologieën. En omdat niets er op wijst dat de ontwikkelingslanden op dit terrein

iets origineels hebben te bieden, zal honger door armoede in de midden van relatieve welvaart voorlopig wel een hardnekkig verschijnsel blijven. Dit mag echter geen reden zijn om het landbouwkundig onderzoek dat zich vooral richt op verhoging van de produktie, te verwaarlozen, omdat bij absolute voedseltekorten de problemen van verdeling helemaal niet zijn op te lossen.

Dames en Heren,

Een pleidooi als hier, voor onderzoek gericht op groei en produktie, lijkt slecht te passen in een tijd dat men zich vooral zorgen maakt over de vraag of de ontwikkeling die in de Westerse wereld is ingezet, voor de wereld in haar geheel wel is vol te houden. Dit mag zo zijn, maar zij die zich niet hebben op beter en weinig anders hebben te verliezen dan hun armoede, hebben aan deze zorgen geen boodschap. En zolang ik mij de wijn goed laat smaken, pas ik ervoor het drinken van water te prediken.

Global location of the 13 CGIAR-supported centers.

